

ΝΕΕΣ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΕΙΔΗΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΙΗΤΗ ΓΕΩΡΓΙΟ ΜΟΡΜΟΡΗ (1720-1790)
ΠΟΥ ΜΕΤΕΦΡΑΣΕ ΕΛΕΥΘΕΡΑ (1745) ΤΟΝ *ΑΜΥΝΤΑ* ΤΟΥ
TORQUATO TASSO

1. ΔΙΑΣΩΣΗ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ. Ο ΠΟΙΗΤΗΣ. ΧΡΟΝΟΛΟΓΗΣΗ

Τό 1745 τυπώνεται στή Βενετία άνωνύμως μιά έλεύθερη μετάφραση τής ποιμενικής κωμωδίας (commedia pastorale) τοῦ Torquato Tasso *Ἀμύντας*.¹ (Σῶζονται πολύ λίγα ἀντίτυπα). Ἀπό ὅσο ξέρω, τήν μετάφραση αὐτή μνημονεύει πρῶτος στήν *Νεοελληνική Φιλολογία* του ὁ Ἄ. Παπαδόπουλος Βρετός² καί ἀργότερα ὁ Παῦλος Λάμπρος,³ ἐνῶ ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς θεώρησε -ἀναπόδεικτα- ὡς δημιουργό τής τόν Γεώργιο Ρίζο, ἐγγονό τοῦ Ἀνδρόνικου Ραγκαβῆ καί πατέρα τοῦ Ἰάκωβου Ρίζου Ραγκαβῆ.⁴ Ὁ Εὐγένιος Ραγκαβῆς ἐπαναλαμβάνει τήν ἀναπόδεικτη ἀποψη τοῦ Ἀλέξανδρου, ἀναφέροντας μάλιστα ἐσφαλμένη χρονολογία ἔκδοσης: 1795.⁵ Ὁ Émile Legrand στήν *Ἑλληνική Βιβλιογραφία* του μνημονεύει τήν μετάφραση τοῦ *Ἀμύντα* καί δέν ἀναφέρει τήν ἀποψη τοῦ Ἀλέξ. Ραγκαβῆ εἴτε γιατί δέν τήν ἐγνώριζε εἴτε ἐπειδὴ δέν συμφωνοῦσε.⁶

Τό θέμα τής ταύτισης τοῦ ποιητῆ ἀπασχόλησε σοβαρά τόν Ν. Camaritano σέ ρομανικά γραμμένο μελέτημά του.⁷ Ὁ Camaritano ἀπέδειξε ὅτι ἀποκλείεται νά εἶναι μεταφραστής τοῦ *Ἀμύντα* ὁ Γεώργιος Ρίζος (ἀγνοοῦμε τό πότε γεννήθηκε), διότι ὁ πατέρας του Ἰάκωβος Ρίζος Ραγκαβῆς γεννήθηκε τό 1716. Ὅσο νέος καί ἂν παντρευτήκε, ἀποκλείεται νά εἶχε γιό ὁ ὁποῖος τό 1745 μεταφράζει ἕνα τέτοιο ἔργο.

Ἐδῶ θά ἤθελα νά συμπληρώσω ὅτι τό ἑλληνικό κείμενο τοῦ *Ἀμύντα* γλωσσικά δέν σχετίζεται μέ τούς φαναριώτικους κύκλους, ἀλλά σαφέστατα μέ ἄλλες ἑλληνικές περιοχές (βλ. παρακάτω). Μέχρι τό ἔτος 1969 στήν ἑλληνική μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Tasso εἶχε ἀναφερθεῖ -χωρίς σχόλια- ὁ Ἐμμ. Κριαρᾶς,⁸ ὁ Β. Κνὸς στήν *Ἱστορία*

¹ *Ἀμύντας* [sic] τοῦ *Τάσσου* [sic]. Ποίημα ὠραϊότατον. Μεταγλωτισμένον [sic] καί συνθεμένον διά στίχων εἰς τήν ἀπλὴν γλῶσσαν ἀπὸ ** [ἀντί ὀνόματος, δύο ἀστερίσκοι] Ἐνετίσιν [sic] 1745, Παρά Νικολᾶν Γλυκεῖ τῷ ἔξ Ἰωαννίνων, Con licenza de' Superiori e Privileggio.

² Ἀνδρέου ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΒΡΕΤΟΥ, *Νεοελληνική Φιλολογία*... Μέρος Β', Ἐν Ἀθήναις 1857, 51.

³ Παῦλου ΛΑΜΠΡΟΥ, *Κατάλογος Β' σπανίων βιβλίων τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας*..., Ἀθῆναις 1864, 18.

⁴ Alex. RIZO-RANGABÉ, *Précis d'une histoire de la littérature néo-hellénique* τ. 2 Berlin, 1877, 79, σημ. 3.

⁵ Eug. RIZO-RANGABÉ, *Livre d'or de la noblesse phanariote*, Athènes 1904², 169.

⁶ Émile LEGRAND, *Bibliographie hellénique ...au dix-huitième siècle*, τ. 1, Paris 1918, 328-330, ὅπου καί περιγραφή τοῦ ἐντύπου.

⁷ Nestor CAMARIANO, "Torquato Tasso in letteratura greca", *Studi Italiani* 3 (1936), 106-115.

⁸ Ἐμμανουήλ ΚΡΙΑΡΑ, *Γύπαρις*, πηγαί-κείμενον, Athens 1940, 43, σημ. 1.

της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας⁹ του και πάλι ο Κριαράς, τό 1964.¹⁰

Τήν Ὑνοιξη τοῦ 1968 βρισκόμουν γιά ἔρευνες στή Βενετία· ἐκεῖ ἐντόπισα μία μαρτυρία, κατά τήν ὁποία, σέ χειρόγραφο σημείωμα τοῦ ἀντιτύπου τοῦ Ἀμύντα τῆς Δημοτικῆς Βιβλιοθήκῃς τοῦ Bergamo ὑπάρχει ἡ πληροφορία ὅτι κάποιος Mormori ἦταν ὁ μεταφραστής.¹¹ Πηγαίνοντας στό Bergamo βρῆκα στό ἐκεῖ ἀντίτυπο τοῦ ἔργου τήν ἀκόλουθη σημείωση: «Autore della presente traduzione fu Giorgio Mormori da Cerigo, Medico illustre». Ὅπως μέ διαβεβαίωσαν οἱ ἐκεῖ ἐπιστήμονες, συντάκτης τοῦ σημειώματος ὑπῆρξε ὁ Pier Antonio Serassi (1721-1791), σημαντικώτατος μελετητής καί πρῶτος βιογράφος τοῦ Tasso. Ἑκατοντάδες χειρογράφων του σώζονται στή Δημοτική Βιβλιοθήκη τοῦ Bergamo καί -ὅπως καί ὁ ἴδιος διαπίστωσα- ἡ γραφή εἶναι ἴδια. (Ὅπως θά δοῦμε, ὁ Serassi ἦταν σύγχρονος τοῦ Mormori). Γνωρίζοντας ὅτι ὁ Giorgio Mormori ἦταν medico illustre ἀπό τό Cerigo, εὐκολα ταυτίζουμε τό πρόσωπο αὐτό μέ τόν διαπρεπή Κυθήριο ἱατροφιλόσοφο Γεώργιο Μόρμωρη (1720-1790). Συγκεντρώνοντας ὅσα στοιχεῖα μπόρεσα τότε νά βρῶ, ἔγραψα ἕνα ἀπό τά πρῶτα, νεανικά μου μελετήματα, στή δημοσίευση τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε καί ἀπεικόνιση τοῦ ποιητῆ πού εἶχα ἤδη ἀνακαλύψει.¹² Στριγμένος στήν ἄδεια τῶν ἀρχῶν γιά τή δημοσίευση (20/9/1745) καί σ' ἄλλους συλλογισμούς, κατέληξα τότε στό συμπέρασμα ὅτι ὁ Μόρμωρης συνέθεσε τήν μετάφρασή του τούς τελευταίους μῆνες τοῦ 1744 καί τούς πρῶτους τοῦ 1745.¹³ Σήμερα συλλογίζομαι, ὅτι γιά τήν ἐκπόνηση μιᾶς τέτοιας ἐργασίας 4000 στίχων ἴσως χρειαζόταν περισσότερος χρόνος καί ἴσως εἶχε ἀρχίσει τήν προσπάθειά του νωρίτερα. Δέν ἔχει ἐπισημανθεῖ δευτέρα ἐκδοση τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου τοῦ Ἀμύντα, γεγονός πού δηλώνει ὅτι ἡ ἀπῆχσή του στό ἀναγνωστικό κοινό τῆς ἐποχῆς ἦταν μέτρια ἕως μικρή.

2. ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΟΡΜΩΡΗΣ: ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ

α') Ἡ οἰκογένεια τοῦ

Ἡ οἰκογένεια Μόρμωρη (Μόρμωρη ἢ Μούρμωρη) δρᾷ στό Ναύπλιο τουλάχιστον ἀπό τόν 16^ο αἰώνα.¹⁴ Κλάδοι τῆς ἐγκαταστάθηκαν στήν Κρήτη, τά Ἐπτάνησα καί ἄλλοι καί ἀργότερα, κατά τήν περίοδο τοῦ Κρητικοῦ Πολέμου (1645-1669), ἀπό τήν Κρήτη μετακινήθηκαν στά Ἐπτάνησα.

Ὁ Γεώργιος Μόρμωρης-Βιτσαμάνος ἀνῆκε σέ κλάδο πού κατεῖχε τήν «κρητική εὐγένεια»,¹⁵ ἄρα προερχόταν ἀπό τήν Κρήτη καί εἰδικότερα ἀπ' τήν περιοχή Χανίων, ὅπου ἔχει ἐντοπισθεῖ ἡ οἰκογένεια αὐτή.¹⁶ Τό δεύτερο ἐπώνυμο (Βιτσαμάνος) δέν τό

⁹ Börje KNÖS, *L'histoire de la littérature néo-grecque*, Uppsala 1962, 372.

¹⁰ Ἐμμανουήλ ΚΡΙΑΡΑ, «Ἡ μετάφραση τοῦ *Pastor Fido* ἀπό τόν Ζακυνθινό Μιχαήλ Σουμάκη», *Νέα Ἑστία* 74 (1964), 296, σημ. 1.

¹¹ La Raccolta Tassiana, Bergamo 1960, 290.

¹² Σπύρου Ἀ. ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΥ, «Γεώργιος Μόρμωρης, ὁ ποιητής τοῦ Ἀμύντα», *Ἑλληνικά* 22 (1969), 173-182 καί Πίνακες 3-4.

¹³ Ὁ.π., 178.

¹⁴ Μιχαήλ ΛΑΜΠΡΥΝΙΔΟΥ, Ἡ *Ναυπλία*, Ἀθήναι 1950², 90-91.

¹⁵ Σπύρου Ἀ. ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΥ, ὁ.π. (στό ἐξῆς: Σ.Α.Ε.), 176. Ἡ πληροφορία προέρχεται ἀπό τά Πρακτικά τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς τῶν πτυχιούχων ἱατροφιλοσόφων: 14/2/1744 more Veneto (ἄρα 14/2/1745) *Dominus Georgio Mormori Vizzamano, filius Domini Julii, Nobilis Cretensis*.

¹⁶ Πρόχειρα παραπέμπω στόν διαπρεπή Χανιώτη δικηγόρο Ἰωάννη Μούρμωρη, στόν ὁποῖο ὁ

συναντάμε στά έγγραφα του Τ.Α.Κ., αλλά σέ έγγραφο του Πανεπιστημίου της Πάντοβας (βλ. ἐδῶ σημ. 15. Γιά τήν ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου βλ. παρακάτω).

Στὴν ἀπογραφή τοῦ 1721 ὁ Γεώργιος, παππούς τοῦ ποιητῆ, ζεῖ καὶ εἶναι 80 ἐτῶν,¹⁷ ἄρα γεννῆθηκε τὸ 1641, κατὰ πᾶσα πιθανότητα στὴν Κρήτη. Γυναίκα του ἦταν ἡ Ντιάνα (ἀγνοοῦμε τὸ ἐπώνυμό της καὶ τὸ πότε παντρεύτηκαν). Ὁ πρεσβύτερος αὐτὸς Γεώργιος πέθανε τὴν 21/6/1721.¹⁸ Ὁ γιὸς τοῦ Γεωργίου, ὁ Ἰούλιος, εἶναι τὸ μόνο παιδί του ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀπογραφή, ἀλλὰ οὔτε σέ μεταγενέστερα χρόνια συναντήσαμε ἄλλον Μόρμορη, πλὴν τῶν ἀπογόνων τοῦ Γεωργίου (τοῦ παπποῦ τοῦ ποιητῆ). Τὸ 1721 ὁ Ἰούλιος εἶναι 45 χρονῶν καὶ ἡ σύζυγός του Παυλίνα 22· ἔχουν ἤδη δύο παιδιά τὴν Ντιάνα, τότε 4 χρονῶν καὶ τὸν Γεώργιο ἑνός ἔτους.¹⁹ Παντρεύτηκαν τὴν 5/2/1715=1716 (m.V.).²⁰ Ἐπαληθεύεται ἔτσι ἡ πληροφορία τοῦ Π. Χιώτη, ποὺ μέσω Λ. Ζῶν, διέσωσε ὁ Μιχ. Πετρόχειλος στὴν *Ἱστορία τῆς νήσου Κυθέρων*,²¹ γιὰ τὸ ὅτι ὁ ποιητῆς γεννῆθηκε τὸ 1720. Ἡ Παυλίνα, ἡ μητέρα τοῦ ποιητῆ, ἦταν κόρη τοῦ π. ἀφέντη Λινάρδου Βιτσαμάνου.²² Ὁ Ἰούλιος, ὁ πατέρας τοῦ ποιητῆ ἦταν νοτάριος καὶ στοὺς Ἀρχεῖο Κυθέρων σώζονται πράξεις του ἀπὸ τὸ 1702 μέχρι τὸ 1749.²³ Ἀφοῦ ζεῖ τὸ 1749 καὶ ἔχει πεθάνει τὸ 1753 (δὲν ἀναφέρεται στὴν ἀπογραφή τοῦ ἔτους αὐτοῦ) πέθανε μετὰ τὸ 1749 καὶ 1753. Γνωρίζοντας τὸ πατρικὸ ἐπώνυμο τῆς μητέρας του, μποροῦμε νὰ ἐρμηνεύσουμε τὸ γιὰτί ὁ ποιητῆς προσέθεσε καὶ τὸ Βιτσαμάνος πλᾶι στοὺς Μόρμορες. Ἡ οἰκογένεια Βιτσαμάνου (Vizzamano) προερχόταν ἀπὸ τὴν Κρήτη καὶ κατεῖχε τὴν «κρητικὴ εὐγένεια». ²⁴ Λογικὸ ἦταν λοιπὸν ὁ Γεώργιος Μόρμορης νὰ δηλώνει στοὺς Πανεπιστήμιο τῆς Πάντοβας καὶ τὰ δύο ἐπώνυμά του γιὰ νὰ «ἰσχυροποιήσει» τὴ θέση του, ὑπογραμμίζοντας ὅτι κατάγεται ἀπὸ δύο εὐγενεῖς οἰκογένειες.

Ἀδελφία τοῦ ποιητῆ ἦταν τὰ ἐξῆς: Ντιάνα (γενν. 1717,²⁵ δὲν γνωρίζουμε ἂν ἐπέζησε), Λινάρδος (γενν. 1723,²⁶ εἶχε ἀπογόνους) καὶ ὁ Νικόλαος (γενν. 1729),²⁷ ὁ μετέπειτα

Γεώργιος Χορτάτης ἀφιερώνει τὴν *Ἐρωφίλη*.

¹⁷ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ ΚΥΘΗΡΩΝ (18^{ος} αἰ.), τ. Α΄ Ἀπογραφές ἐτῶν 1721, 1724, 1753, 1760 περ., Προλογίζει ἡ Χρῦσα Α. ΜΑΛΤΕΖΟΥ, Ἀθήνα 1997, 25 (Ἐταιρεία Κυθηραϊκῶν Μελετῶν, ἀρ.8).

¹⁸ Τ.Α.Κ.-ΤΟΠΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΥΘΗΡΩΝ, Ἐνοριακὸ κατάστιχο Παντοκράτορος-Φορτέτσα, α΄ τετράδιο, φ35'. Εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἐργασθῶ διὸ φορές στὸ ἐκεῖ Ἀρχεῖο, τὸ 1996 (μόνο μιά μέρα) καὶ τὸ 2001 (πέντε μέρες). Ἐπιθυμῶ νὰ εὐχαριστήσω ἀπὸ καρδιάς τὴν φιλόλογο κ. Ἑλένη Χάρονη-Κορωναίου γιὰ τὴν εὐγενικὴ φιλοξενία καὶ γιὰ τὴν ἐνθουσιώδη συμπαράστασή της στὴν ἐρευνά μου. Ἡ κ. Χάρονη καταρτίζει λεπτομερές οἰκογενειακὸ δέντρο τῆς οἰκογένειας Μόρμορη, ἀπὸ τὸν ποιητῆ ὡς τίς μέρες μας.

¹⁹ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ, ὁ.π.

²⁰ ΤΟΠΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΥΘΗΡΩΝ (στοὺς ἐξῆς: Τ.Α.Κ.), Ἐνοριακά, ὁ.π., φ32'.

²¹ Μιχαήλ ΠΕΤΡΟΧΕΙΛΟΥ, *Ἱστορία τῆς νήσου Κυθέρων*, Ἀθήνα 1940, 79-80.

²² Τ.Α.Κ., ὁ.π.

²³ Χρῦσας Ἀ. ΜΑΛΤΕΖΟΥ, «Τὸ νοταριακὸ Ἀρχεῖο Κυθέρων», Ἀνάτυπο ἀπὸ τὸ *Δελτίον* τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας τ. Α΄, Κέρκυρα 1976, 47. Πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἀνέθεσα στὸν τότε τελειόφοιτο τοῦ Τμήματος Θεατρικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Παναγιώτη Μιχαλόπουλο, ὡς σεμιναριακὴ ἐργασία, νὰ προχωρήσει τὴν ἐρευνα στὸ Τοπικὸ Ἀρχεῖο Κυθέρων γιὰ τὸν Γ. Μόρμορη. Στὴν ἀνέκδοτη ἐργασία του ἐκείνη (1998) ὁ Π. Μιχαλόπουλος διατυπώνει τὴν ὑπόθεσιν, ἡ ὁποία τώρα ἐπαληθεύεται, ὅτι ὁ Ἰούλιος Μόρμορης, πατέρας τοῦ ποιητῆ καὶ ὁ οὐμνιμὸς του νοτάριος εἶναι τὸ ἴδιο πρόσωπο.

²⁴ Γιὰ τὴν «εὐγένεια» τῆς οἰκογενείας Βιτσαμάνου βλ. Χρῦσας Ἀ. ΜΑΛΤΕΖΟΥ, *Βενετικὴ παρουσία στὰ Κυθήρα*, Ἀρχεαϊκῆς μαρτυρίας, Ἀθήνα 1991, Δ΄ 185.

²⁵ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ, ὁ.π.

²⁶ Τ.Α.Κ., Ἐνοριακά, ὁ.π., φ37'.

²⁷ Ὁ.π., φ41'.

ἐπίσκοπος Κυθήρων Νικηφόρος (+ 1770),²⁸ ὁ ὁποῖος ἐξελέγη (1768) Ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας στή Βενετία, ἀλλὰ δὲν κατέλαβε τὸ θρόνο. Ἄλλα ἀδελφία τοῦ Γεωργίου ἦταν ἡ Μαργιτσιούσα (γενν. 1733),²⁹ ἀλλὰ δὲν ξέχουμε ἂν ἐπέζησε καὶ ὁ Φραντζέσκος (γενν. 1738),³⁰ ἀλλὰ οὔτε γι' αὐτὸν γνωρίζουμε ἂν ἐπέζησε. Τέλος εἶχε καὶ ἄλλα τέσσερα ἀδελφία πού πέθαναν σέ βρεφικὴ ἡλικία. Ἡ Παυλίνα ἡ μητέρα τοῦ ποιητῆ πέθανε τὸ 1785.³¹

Ὁ Γεώργιος Μόρμορης γεννήθηκε τὴν 23/9/1720³² στὴν Πορτέσσα τῶν Κυθήρων καὶ βαπτίστηκε στὸ ναὸ τοῦ Παντοκράτορος, στὸ ἴδιο μέρος τὴν 2(;) / 4 / 1721.³³ Παντρεύεται σέ μεγάλη, γιὰ ἐκείνη μάλιστα τὴν ἐποχὴ, ἡλικία τὴν 20/12 / 1762. Σὺζυγός του εἶναι ἡ πολὺ νεότερή του «κυρά Ἑλένη θυγατέρα τοῦ ποτὲ αὐθέντη Ἰωάννου Καλούτση-Μαχαιριώτη».³⁴ Ἡ Ἑλένη γεννήθηκε τὸ 1738.³⁵ Τὸ 1762 πού παντρεύονται, ὁ Γεώργιος εἶναι 42 ἐτῶν καὶ ἡ Ἑλένη 24. Ὁ Γεώργιος ἀποκτᾷ 11 παιδιὰ, 10 μὲ τὴ γυναῖκα του καὶ ἓνα νόθο. Ἀπὸ τὰ νόμιμα παιδιά του μόνον δύο ἐπέζησαν καὶ «συνέχισαν» τὴν οἰκογένεια. Τὰ ἄλλα πέθαναν σέ βρεφικὴ ἢ παιδικὴ ἡλικία.

Ὁ πρωτότοκος, ὁ Ἰούλιος-Ἀλέξανδρος γεννήθηκε τὸ 1763³⁶ καὶ πέθανε τὸ 1769.³⁷ Πιθανόν δεῦτερος ἦταν ὁ Ἀντώνιος, τοῦ ὁποῖου τὴν γέννηση δὲν ἐπισημάναμε, ἀλλὰ τὸν θάνατό του τὸ 1770.³⁸ Ἀκολουθοῦν ἡ Μαρίνα 1764-1770,³⁹ ὁ Σπυρίδων 1766-1766,⁴⁰ ἡ Ἀουρέλια 1767-1767,⁴¹ ὁ Μανόλος. Αὐτὸς γεννήθηκε τὸ 1770,⁴² διδάκτωρ ἱατροφιλόσοφος καὶ Πρόξενος τῆς Ρωσσίας· δὲν ἐντοπίσαμε τὸ θάνατό του, ὁ κλάδος ὁμως συνεχίζεται τουλάχιστον ὡς τὶς ἀρχές τοῦ 19^{ου} αἰῶνα, ἀλλὰ ὄχι ὡς τὶς μέρες μας.⁴³ Ἐπόμενο παιδί εἶναι ἡ Μαρία πού γεννήθηκε τὸ 1771⁴⁴ καὶ πέθανε πρὸ τοῦ 1776, ἔτος κατὰ τὸ ὁποῖο ἄλλο τους παιδί βαφτίζεται Μαρία (βλ. παρακάτω). Τὸ ὄγδοο παιδί τους εἶναι ἡ Καμίλλα 1773-1776⁴⁵ καὶ ἀκολουθεῖ ὁ νόθος Χρῆστος πού γεννιέται τὸ 1774 «ἀπὸ τὴν κοπελοῦδα Σταμάτα Μωραϊτίσσα»,⁴⁶ γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν διαθέτουμε ἄλλες πληροφορίες. Τὸ 1776 γεννιέται ἡ δεύτερη Μαρία,⁴⁷ ἡ ὁποία πεθαίνει, προφανῶς τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1777⁴⁸ καὶ τέλος τὸ 1779 γεννιέται ὁ Ἰωάννης.⁴⁹ Τοῦ Ἰωάννη δὲν ἔχουμε ἐντοπίσει χρονολογία θανάτου, ἀλλὰ αὐτὸς ζεῖ τουλάχιστον ὡς τὸ 1813 πού γεννιέται ὁ γιὸς του Γεώργιος (1813/4-1896;). Αὐτὸς, ὁ ἐγγονὸς τοῦ ποιητῆ εἶναι ὁ διαπρεπὴς ρήτωρ καὶ διδάκτωρ, ἀγωνιστὴς ριζοσπάστης γιὰ τὴν Ἐνωση τῶν Ἑλλαντῶν μετὰ τὴν Ἑλλάδα.⁵⁰ Ἀπὸ τὸν κλάδο αὐτὸν ἡ οἰκογένεια ζεῖ μέχρι σή-

²⁸ Βλ. Σ.Α.Ε., 182 καὶ ἐκεῖ Πιν. 4.

²⁹ Βλ. σημ. 26.

³⁰ Ὁ.π., φ42^ν.

³¹ Ὁ.π., Παναγία Ὁρφάνη, τετρ. α', φ26^ν.

³² Ὁ.π., Παντοκράτωρ, τετρ. α', φ35^ν.

³³ Ὁ.π., φ35^ν.

³⁴ Ὁ.π., τετρ. β', φ7^ν.

³⁵ ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ, δ.π., 243, ὅπου ἀναφέρεται μέλος τῆς οἰκογενείας τοῦ ἀδελφοῦ τῆς Γεωργίου Καλούτση-Μαχαιριώτη. Στὴν Ἀπογραφὴ αὐτὴ τοῦ 1753 ἡ Ἑλένη εἶναι 15 ἐτῶν, ἄρα γεννήθηκε τὸ 1738.

³⁶ Τ.Α.Κ., δ.π., Παντοκράτωρ, τετρ. β', φ7^ν.

³⁷ Ὁ.π., φ8^ν.

³⁸ Ὁ.π., τετρ. δ, φ2^ν (τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ τετρ.).

³⁹ Ὁ.π., τετρ. β', φ8^ν καὶ τετρ. δ', φ2^ν.

⁴⁰ Ὁ.π., τετρ. γ', φ1^ν καὶ 1^ν.

⁴¹ Ὁ.π., τετρ. γ', φ3^ν.

⁴² Ὁ.π., τετρ. δ', φ20^ν.

⁴³ Πληροφορία τῆς κ. Ἑλένης Χάρου-Κορωνάου, στὴν ὁποία ἀφελόμενος καὶ τὶς εἰδήσεις γιὰ τὴν προσωπικότητά του.

⁴⁴ Ὁ.π., τετρ. δ', φ4^ν.

⁴⁵ Ὁ.π., τετρ. δ', φ6^ν καὶ φ5^ν (τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ τετρ.).

⁴⁶ Ὁ.π., τετρ. δ', φ6^ν.

⁴⁷ Ὁ.π., φ7^ν.

⁴⁸ Ὁ.π., τετρ. δ', φ5^ν ἀναφέρεται θάνατος τοῦ θηλυκοῦ παιδιοῦ τοῦ Μόρμορη, χωρὶς ὄνομα.

⁴⁹ Ὁ.π., φ9^ν.

⁵⁰ Βλ. Π. Α. ΖΩΗ, «Κύθηρα καὶ οἰκογένεια Μόρμορη», 105. (Για πληρὴ βιβλιογραφικὴ παραπομπὴ βλ. ἐδῶ, σημ. 60).

μερα στά Κύθηρα καί στήν Ἀθήνα.

Ὁ Γεώργιος Μόρμορης πέθανε στή Φορτέσα τῶν Κυθήρων τήν 9(;) / 11 / 1790 καί ἐτάφη στό ναό τοῦ Παντοκράτορος «στήν ἄρχλα τους».⁵¹ Ἡ γυναίκα του Ἑλένη πέθανε τό 1823.⁵²

β') Δράση - Κύθηρα, Πάντοβα, Βενετία.

Ὁ Γεώργιος Μόρμορης, στά ἔγγραφα πού ὡς τώρα ἐντοπίσαμε, πρωτοεμφανίζεται 18 ἐτῶν (1738) στά Κύθηρα, ὅπου δύο φορές ὑπογράφει ἀντί τοῦ Δημήτρη Στάη σέ κατάλογο διανομῆς τροφίμων, πού ὑπογράφουν οἱ «μισθωτοί» καί «προνομιούχοι» (Salariati e Graciatti), οἱ ὅποιοι παραλαμβάνουν γαλέτες (pan biscotto) ἀπό τήν ἐνετική διοίκηση τοῦ νησιοῦ.⁵³ Αὐτό μᾶς ἐπιβεβαιώνει, κάτι αὐτονόητο βέβαια, ὅτι ἀπό τότε ἤξερε γράμματα. Ἀλλή μνεία τῆς παρουσίας του στά Κύθηρα, πρίν ἀπό τήν ἀναχώρησή του γιά Βενετία καί Πάντοβα, δέν συναντήσαμε. Ἀσφαλῶς θά ἔμεινε ἐκεῖ περίπου ὡς τό 1742, ἀφοῦ τό 1743 ἐγγράφεται, ὡς πρωτοετής στή Σχολή τῶν ἱατροφιλοσόφων (Artisti) τῆς Πάντοβας: *Giorgius Mormori Vizzamano filius d. Iulii cretensis anno primo n° 263*.⁵⁴

Ὁ Ἰούλιος Μόρμορης, γιός κρητικῶν προσφύγων, μέ ἀνύπαρκτης οἰκονομικῆς ἐμβέλειας τίτλο «εὐγενοῦς κρητικοῦ» ἐργαζόταν ὡς νοτάριος, διότι ἔπρεπε νά ἔχει ἕνα ἐπάγγελμα γιά νά ζήσει τήν οἰκογένειά του. Εἶναι δύσκολο νά πιστέψουμε ὅτι ὁ Ἰούλιος, παρ' ὅλη τήν ἐπιθυμία του καί παρ' ὅλη τήν ἐφεση τοῦ γιοῦ του γιά μόρφωση, θά εἶχε τήν οἰκονομική ἀντοχή νά τόν σπουδάσει εὐκόλα στήν Πάντοβα. Ὡστόσο εἶναι ἀδύνατον νά δεχθοῦμε ὅτι ὁ μετέπειτα μαικήνας τοῦ Γεωργίου, ὁ πᾶμπλουτος Ἡπειρώτης Σίμος Μαρούτζης, πού μαζί μέ τόν ἀδελφό του Λάμπρο, ἔδρασαν στήν Βενετία, γνώριζε τόν Γ. Μόρμορη ἀπό τά Κύθηρα.⁵⁵

Υπάρχει ὁμοις καί μιᾷ ἄλλῃ πιθανότητα: μέ τεράστια οἰκονομική προσπάθεια - δάνεια κλπ. - ὁ Ἰούλιος στέλνει τό γιό του νά σπουδάσει πολύ «στενεμένα» καί φτωχικά. Ὁ Γεώργιος στή Βενετία γνωρίζει τόν Μαρούτζη, ὁ τελευταῖος γοητεύεται ἀπ' τήν προσωπικότητά του καί ἀναλαμβάνει τά ἐξόδα τῶν σπουδῶν του.⁵⁶ Δέν ξέρουμε, βέβαια, τό πῶς ὁ Γ. Μόρμορης γνώρισε τοὺς ἀδελφούς Μαρούτζη στή Βενετία, γεγονός πάντως εἶναι ὅτι αὐτοί - ἰδιαίτερα ὁ Σίμος - στάθηκαν χορηγοί στίς σπουδές του, ἄλλα - προφανῶς - καί στήν ἐκδοχή τῆς μετάφρασής του τοῦ Ἀμύντα.⁵⁷

Γιά τήν περίοδο τῶν σπουδῶν του στήν Πάντοβα διαθέτουμε πολύ λίγες πληροφορίες. Ξέρουμε ὅπως ἦδη ἔχουμε σημειώσει - ὅτι τοῦ ἀπενεμήθη ὁ διδακτορικός τίτλος τήν 14/2 / 1745 καί γνωρίζοντας ὅτι ἡ ἔγκριση τῆς λογοκρισίας γιά ἐκτύπωση τοῦ Ἀμύντα δόθηκε τήν

⁵¹ Τ.Α.Κ., δ.π., τετρ. δ' , φ9' (τοῦ δευτέρου μέρους τοῦ τετρ. = θάνατος).

⁵² Ο.π., τετρ. στ' , φ25'.

⁵³ Τ.Α.Κ. Αἵθουσα Μιχ. Πετρόχειλου, Ἀρχειοστάσιο 29, Συρτάρι 3, φάκελος 17. Αὐτά ἔγγραφα μέ ἡμερομηνίες 31/3/1738 καί 30/4/1738. Οἱ ὑπογραφές τοῦ Μόρμορη εἶναι γραμμένες με το χέρι του (καί ὄχι ἀντίγραφα).

⁵⁴ Γ.Σ. ΠΛΟΥΜΙΔΗ, «Αἱ πράξεις ἐγγραφῆς τῶν Ἑλλήνων σπουδαστῶν τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Παδοῦς», (Μέρος Α' , Artisti 1634-1782), ΕΕΒΣ

τ. ΛΖ' (1969-1970), ἐν Ἀθήναις 1970, 312, ἀρ. 1397.

⁵⁵ Γιά τοὺς ἀδελφούς Σίμο καί Λάμπρο Μαρούτζη βλ. Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια, τ. ΙΣΤ' , 726, λ. Μαρούτσης.

⁵⁶ Βλ. Σ.Α.Ε., 176.

⁵⁷ Βλ.: Προσφώνηση. στ. 27-30:

καί σέ ἔπαινος τέλεια αὐτῶν ὅπου ἐσταθῆκαν
ἡ ἀφορμὴ τοῦ κόπου μου καί δέν ἐβαρεθῆκαν
τοὺς κόπους καί τὲς ἐξοδές, μόνο διὰ τὰ στολίζουν
τὴν Ἑλλάδα καί ἀπ' εὐμορφῆς χαρτία νά τὴ γέμζουν.

20/9/1745, σέ συνδυασμό μέ τήν πληροφορία πού παρέχει σέ έντυπη σημείωσή του ό ποιητής, σύμφωνα μέ τήν όποία -έκτός των πρώτων φύλλων- ήταν ό ίδιος επιμελητής τής έκδοσης,⁵⁸ μπορούμε μέ βεβαιότητα νά δεχθούμε ότι παρέμεινε στή Βενετία ως τό τέλος τοῦ 1745, αλλά πιθανότατα καί ένα μέρος (μόνο;) τοῦ 1746, ἄν ὄχι καί περισσότερο.

Σχετική μέ τήν περίοδο τής διαμονῆς του στήν Βενετία είναι καί μιᾶ ἄλλη εἰδηση: Σύμφωνα μέ πληροφορία τοῦ Π. Χιώτη, (πού μέσω τοῦ Α.Χ. Ζώη μεταβιβάστηκε στόν Μιχ. Πετρόχειλο, ὁ όποῖος καί μοῦ τήν μετέφερε γραπτῶς), μέ τήν εὐκαιρία τής ἀνακήρυξης σέ διδάκτορα τοῦ Γ. Μόρμορη, συνετέθη ένα ἐπίγραμμα σέ ἀρχαία ἑλληνική καί λατινική γλώσσα πρὸς τιμὴν τοῦ μαικήνα του Σίμ. Μαρούτζη. Δέν ἀποσαφηνίζεται ρητά ποιός εἶναι ὁ συντάκτης του καί ἀπό τόν τρόπο πού μοῦ ἔγραψε τήν πληροφορία (καί τό ἐπίγραμμα -μόνο στήν ἀρχ. ἑλληνική) ὁ Μ. Πετρόχειλος, ἐπίστεπα ότι συντάκτης του ήταν ὁ Γ. Μόρμορης.⁵⁹ Σέ τεῦχος τοῦ βραχυβίου περιοδικοῦ τής Ζακύνθου «Λύρα» δημοσιεύεται ένα ἄρθρο τοῦ Π.Α. Ζώη (γιου τοῦ Α.Χ. Ζώη) γιά τήν οἰκογένεια Μόρμορη.⁶⁰ Ἐκεῖ ἀποσαφηνίζεται ότι οἱ πληροφορίες πρὸς τόν Χιώτη περὶ Γ. Μόρμορη ἐδόθησαν ἀπό τόν Κυθῆριο λόγιο Σοφοκλῆ Καλούτση⁶¹ (ὁ όποῖος ἀλληλογραφοῦσε μέ τόν Χιώτη) καί μεταφέρεται τό ἐπίγραμμα στήν ἀρχ. ἑλληνική, ἀλλά καί τήν λατινική (τήν λατινική ἐκδοχή δέν μοῦ εἶχε ἀποστείλει ὁ Μ. Πετρόχειλος). Κάτω ἀπό τό ἀρχ. ἑλληνικό ἐπίγραμμα ὑπάρχει ως ὑπογραφή: Α.Σ. (Αὐτό τό Α.Σ. ὑπάρχει καί στό γράμμα τοῦ Μ. Πετρόχειλου πρὸς ἔμεινα, ἀλλά σέ θέση πού δέν ἐπιτρέπει νά ἀντιληφθεῖ κανεῖς περὶ τίνος ἀκριβῶς πρόκειται).

Κατά μνεία τοῦ Χιώτη «τό ἐπίγραμμα τοῦτο, εἰς Πίνακα ἐκ σανίδος, σώζεται, καίτοι ὑπό τοῦ χρόνου διεφθαρμένον, παρά τῇ οἰκογενείᾳ Μόρμορη».⁶² Ἡ μεταφορά τοῦ κειμένου τόσο στή χειρόγραφη ἐκδοχή (Πετρόχειλος), όσο καί στήν έντυπη (Π.Α. Ζώης) παρουσιάζει μικρές διαφορές καί κενά, λόγω τής φθορᾶς. Ὁ Χιώτης ἐπιχείρησε, κατά ένα μέρος, τήν ἀποκατάστασή του.⁶³ Συντάκτης τοῦ ἀρχ. ἑλληνικοῦ ἐπιγράμματος πιθανότατα ἦταν κάποιος ἀρχαιομαθής πού τὰ ἀρχικά του ἦταν Α.Σ., καί ἔγραψε αὐτό τό ἐπίγραμμα πρὸς τιμὴν τοῦ Σ. Μαρούτζη (προφανῶς ὕστερα ἀπό παρὰκληση τοῦ Μόρμορη), γιά νά τιμηθεῖ ὁ μαικήνας τοῦ ποιητῆ, πού συνέβαλε στό νά ἀποκτήσει ὁ Γ. Μόρμορης τόν διδακτορικό τίτλο. Ἀνάλογα ἐπιγράμματα συναντᾶμε σέ πολλές ἐκδόσεις ἔργων στήν Ἰταλία (ἰταλικά, λατινικά κάποτε καί ἀρχ. ἑλληνικά), ἀλλά καί ἄλλοι. Ὡς πρὸς τό ὕφος καί τὰ δύο ἐπιγράμματα (τό λατινικό ἀποτελεῖ ἐλεύθερη ἀπόδοση τοῦ ἑλληνικοῦ ἢ καί τό ἀντίστροφο) δέν ἀφίστανται ἀπό τό γνωστό πομπῶδες ὕφος των ἀνάλγων ἐπιγραμμάτων τής ἐποχῆς. (Γιά τό θέμα αὐτό βλ. καί παρακάτω). Ὁ Α.Σ., παραμένει ἄγνωστος.

γ') Δράση - Ἐπιστροφή στά Κύθηρα

Ὁ Γ. Μόρμορης πρέπει νά ἐπέστρεψε στά Κύθηρα τό 1746 ἢ ἴσως καί ἀργότερα.

⁵⁸ Ὑπάρχει σχετική σημείωση μετά τήν Προσφώνηση.

⁵⁹ Σ.Α.Ε., 176.

⁶⁰ Π. Α. ΖΩΗ, «Κύθηρα καί οἰκογένεια Μόρμορη», *Λύρα*, Τριμηνιαῖον περιοδικόν Ζακύνθου, Ἰδιοκτήτης Γιάννης Χρυσικόπουλος, Ἐκδότης Χρήστος Τζαβίδης, Ἔτος Α', Ἀπρίλιος-Σεπτέμβριος 1970, φύλλον 2-3, 96-109. Εὐχαριστῶ

τήν ἐκλεκτή φίλη, συνάδελφο κ. Χρύσα Μαλτέζου πού μέ ἐνημέρωσε γιά τήν ὑπαρξή τοῦ περιοδικοῦ αὐτοῦ καί μοῦ παραχώρησε φωτοαντίγραφο τοῦ σχετικοῦ ἁρθρου.

⁶¹ Ὁ.π., 104.

⁶² Ὁ.π. Διορθῶναι τήν στίξη καί τίς ὑπογεγραμμένες.

⁶³ Ὁ.π., 104-105.

Ἐκεῖ μπορεῖ, κατ' ἀρχήν, νά ἐργάστηκε ὡς ἰδιωτικός γιατρός, περιμένοντας νά «ἐλευθερωθεῖ» ἡ θέση τοῦ κρατικοῦ γιατροῦ, τοῦ ἀμειβομένου ἀπὸ τὴν Ἑνετικὴ Δημοκρατία. Πράγματι, σέ ἐπίσημο ἔγγραφο τῆς 12^{ης} Φεβρουαρίου 1749 (=1750, m.V.) συναντήσαμε τὸ διορισμό του. Ἡ ἀπόφαση εἶχε ληφθεῖ παλαιότερα ἀπὸ τὴν κεντρικὴ ἐξουσία, στὴ Βενετία. Λίγο νωρίτερα ἀπὸ τὴν ἡμερομηνία πού σημειώσαμε εἶχε πεθάνει ὁ Ἀντώνιος Κλάδος, ὁ ἱατρός πού κατεῖχε τὴν κρατικὴν θέση. Ἔτσι τώρα ὁ Προβλεπτής Κυθήρων -βάσει τῆς παλαιότερης ἀπόφασης καὶ στοιχείων γιὰ τὴν οἰκογένεια Μόρμορη, καθὼς καὶ γιὰ τὸν ἴδιο τὸν Γεώργιο, πού τοῦ παραχωρήθηκαν-διορίζει τὸν ...*Dottor Giorgio Mormori, vita sua durante, per Medico Fisico di Cerigo...*⁶⁴ Στὸ περιθώριο τοῦ ἐγγράφου ἔχει σημειωθεῖ ἀπὸ τὸν Γραμματέα: *Domino Dottor Giorgio Mormori, Medico Chirurgo*.⁶⁵ Ἡ ἰσόβια αὐτὴ θέση, μὲ τοὺς σταθεροὺς οἰκονομικοὺς πόρους πού παρείχε, ἐπέτρεπε στὸν Γ. Μόρμορη μιά ἀξιοπρεπὴ διαβίωση.

Ὁ Μόρμορης ἔμεινε μόνιμα γιὰ πάντα στὰ Κύθηρα. (Γιὰ τὸ πὼς ἦταν Ἀκαδημαϊκὸς τῆς Φλωρεντίας βλ. παρακάτω). Ἀπὸ τὸ 1750, πού ὅπως εἶδαμε διορίζεται γιατρός, μέχρι τὸ τέλος τοῦ βίου του (1790) τὸν συναντᾶμε συνεχῶς (μὲ ἐξαίρεση τὰ ἔτη 1751-54, 1758-64, 1770-71 καὶ 1785-87) νά δρᾷ στὰ Κύθηρα. Μέσα σέ πέντε μέρες ἐργασίας μου στὰ Ἀρχεῖα συγκέντρωσα περίπου 200 ἔγγραφα, στὰ ὁποῖα δρᾷ (καὶ δὲν ἐννοῶ ὡς μάρτυρας). Εἶναι ἀπολύτως βέβαιο ὅτι μιά ἐνδελεχέστερη καὶ πιὸ ἀνετη χρονικὰ ἔρευνα θὰ ἀποκαλύψει πολὺ περισσότερα, πού ὁμως δὲν νομίζω ὅτι θὰ μεταβάλλουν τὴν ἐντύπωση πού ἀποκομίζουμε ἀπὸ τὰ ἥδη εὑρεθέντα. Ἐδῶ θὰ ἀναφέρω τὶς ἐντύψεις μου ἀπὸ τὰ ἔγγραφα καὶ θὰ σημειώσω κάποιες ἀπὸ τὶς πληροφορίες τὸς πού παρουνισίζουν κάπως αὐξημένο ἐνδιαφέρον. Θὰ ἐντάξω ἐδῶ καὶ τὶς λιγοστές πληροφορίες ἀπὸ δημοσιευμένες πηγές (πλὴν ἐκείνων πού ἀφοροῦν στὴν πνευματικὴ του προσωπικότητα, οἱ ὁποῖες ἀνήκουν στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο).

Πέραν τῶν ἐπαγγελματικῶν-ιατρικῶν δραστηριοτήτων του (πού εἶναι πολὺ λίγες στὰ ἔγγραφα πού ἐνετόπισα) καὶ τῶν «οἰκογενειακῶν» καὶ κοινωνικῶν του δραστηριοτήτων (συμμετοχὴ σέ βαπτίσεις, γάμους, συνδρομὴ σέ ναοὺς), πού ἐδῶ ἐλάχιστα θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν, ἡ λοιπὴ δράση τοῦ Μόρμορη ἦταν οἰκονομικῆς ὕφης. Βλέπουμε πὼς σιγά-σιγά «ἀνδραγόμεται» οἰκονομικά. Ἀγοράζει ἀκίνητα σέ διάφορες περιοχές τοῦ νησιοῦ, κάποτε πουλάει καὶ δανεῖζει, διαρκῶς δανεῖζει! Σέ πλούσιους, σέ μεσαίους, σέ φτωχοὺς. Ἀλλὰ πάντα μὲ τὸν νόμιμο τόκο (10%), γεγονός πού ἀναφέρεται ρητὰ σέ ὅλες τὶς συμβάσεις του. Ἡ συχνότητα τῶν δανεισμῶν στοὺς ὁποίους προβαίνει εἶναι ἀσύλληπτη. Δανεῖζει σέ διάφορα γνωστὰ νομίσματα τῆς ἐποχῆς (βενετικά, τούρκικα): θάλεγε κανεῖς ὅτι συντηρεῖ μιά μικρὴ «τράπεζα». Μέσα ἀπὸ τὶς ἐνέργειές του αὐτές προβάλλεται καὶ ὁ χαρακτήρας του: σέ περιπτώσεις πού ὁ δανειζόμενος δὲν εἶναι σέ θέση νὰ τὸν ἐξοφλήσει ἔγκαιρα, πάντοτε δίνει διὰφορες, χωρὶς πρόσθετους τόκους. Ὅταν τὸν ἐξοφλοῦν, ἐάν δὲν εἶναι παρὼν συμβολαιογράφος, συντάσσει ὁ ἴδιος σημείωμα τὸ ὁποῖο ἀργότερα κατατίθεται σέ συμβολαιογράφο. Βρήκαμε πέντε τέτοια σημειώματά του, πού εἶναι αὐτόγραφα τοῦ ποιητῆ καὶ δημοσιεύουμε τὸ ἓνα φωτογραφικά (Πίνακας 1).

Ἦχει ἀρχίσει νά δανεῖζει (ἐξ ὧων ἐντοπίσαμε) τουλάχιστον ἀπ' τὸ 1755.⁶⁶ Δέκα χρό-

⁶⁴ Τ.Α.Κ. Αἰθουσα Μιχ. Πετρόχειλου, Ἀρχαιοστάσιο 29, Συρτάρι 3, Φάκελος 14, Δέση 12 φύλλον ἀποσπασμένη ἀπὸ Ἐπίσημο βιβλίο τοῦ Γραμματέα τοῦ Προβλεπτοῦ, φ5^{ος}.

⁶⁵ Ὁ.π., φ5^{ος}.

⁶⁶ Ἐνα παράδειγμα τῆς συχνότητος πού δανεῖζε, εἶναι ἡ ἀναφορὰ τῶν παρακάτω πράξεων τοῦ 1755 ἀπὸ ἓνα καὶ μόνο νοτάριο. Τ.Α.Κ., Αἰθου-

να ἀργότερα είναι τόσο ισχυρός οικονομικά, ὥστε νά ἐνοικιάσει -μέ πληρεξουσίου του στή Βενετία- κτήματα τῆς οἰκογενείας Βενιέρ στά Κύθηρα (τῆς ἀρχαιότερης καί πλουσιότερης οἰκογενείας πού «ἐδέσποζε» στό νησί) καί νά τὰ ἐκμεταλλεύεται.⁶⁷ Ἡ ἐνοικίαση αὐτῇ συνεχίζεται ἐπὶ χρόνια, ἀφοῦ βλέπουμε σέ ἔγγραφο τοῦ 1781, ὅτι ὁ Γ. Μόρμορης ὡς ὑπεύθυνος τῆς περιουσίας Βενιέρ, πρέπει νά καταβάλει στόν Κωνσταντῖνο Φατσέα ποτέ Ἰουλίον κάποια ποσά πού τοῦ ἀναλογοῦν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν ἐτῶν 1773, 1776 καί 1779. Ἀνάλογες πληρωμές γίνονταν καί στόν Βαλέριο Κασσιμάτι. Προφανῶς αὐτοὶ οἱ δύο ἦταν κατὰ κάποιον τρόπο συνδεδεμένοι μέ τὰ εἰσοδήματα τῆς περιουσίας Βενιέρ.⁶⁸ Γιά ἐμᾶς σημαντικό ἐίναι τὸ ὅτι βλέπουμε τὸ γιό του, φτωχοῦ σχετικὰ, ἄλλοτε νοταρίου νά ἔχει πετύχει οικονομικά (ἀλλὰ ὄχι μόνο, ὅπως παρακάτω θὰ δοῦμε).

Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ ἔγγραφο τῆς 20/4/1781,⁶⁹ ὅπου ὁ Μόρμορης καθιστᾷ γενικό πληρεξουσίου του -γιὰ ὅποιονδήποτε λόγο σέ ὅποιονδήποτε ἀρχὴ τῆς Βενετικῆς ἐπικράτειας- τόν (Κερκυραῖο) Σπυρίδωνα Μουστοξυδῆ (*absente, ma come fosse presente*), γεγονός πού δείχνει ὅτι κάποια σοβαρὰ θέματα εἶχε νά ἐπιλύσει εἰτε στήν Κέρκυρα (ὅπου ἦταν ἡ ἑδρα τῆς ἀνώτερης Ἀρχῆς τῶν Ἑπτανήσων) εἰτε -κυρίως- στή Βενετία. Τὰ θέματα αὐτὰ εἶναι πιθανόν νά σχετίζονταν (ἢ μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ) μέ τὴν οικονομικὴ σχέση πού εἶχε ὁ Μόρμορης μέ τὴν περιουσία τῆς οἰκογενείας Βενιέρ. Αὐτὴ ἡ σκέψη δέν ἀποκλείει ὅμως ἄλλα ἐνδεχόμενα. Παρόμοια ἐξουσιοδότηση εἶχε κάνει καί νωρίτερα, ὀρίζοντας γενικό πληρεξουσίου του ...*illustrissimo s' Antonio Lefcochilo q. s' Alvise, che ora qui attonarsi...*⁷⁰ Ὁ (Κεφαλονίτης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα) Λευκόκοιλος ἀναλαμβάνει νά υπερασπισθεῖ ὅλες τὶς ὑποθέσεις τοῦ Μόρμορη στή Βενετία ἢ ὅπου ἄλλοῦ (χρονολογία τοῦ ἔγγραφου: 19/4/1779).

Ὅταν μελετηθοῦν σέ βάθος τὰ Ἀρχεῖα τῆς Διοίκησης (Reggimento) τοῦ Τ.Α.Κ., πού τώρα εἶναι -ἐν μέρει- ὑπὸ κατάταξιν, σίγουρα θὰ βρεθοῦν πολλὰ στοιχεῖα γιὰ τὶς δραστηριότητες τοῦ Μόρμορη ὡς κρατικοῦ γιατροῦ. Ἐμεῖς ἐντοπίσαμε⁷¹ τρεῖς ἐνδεικτικὲς μαρτυρίες καί τὶς μεταφέρουμε περιληπτικὰ. Ἡ πρώτη, χρονολογικὰ, εἶναι τοῦ 1779,⁷² καί ἀναφέρεται σέ κρατικὸ κατὰστιχο ποικίλων(;) δραστηριοτήτων. Ὁ Γ. Μόρμορης, ὡς κρατικὸς γιατρός, ἐπισκέφθηκε μιὰ ἀρρωστη φυλακισμένη -καί μάλιστα σέ ἀπομόνωση- μικρὴ κοπέλα. Συναστὰ νὰ τῆς δοθοῦν 8-10 μέρες στόν «ἐλεύθερο ἀέρα» γιὰ νά συνέλθει. Ἀκολουθεῖ αὐτόγραφη ὑπογραφή τοῦ Μόρμορη. Ἡ δευτέρα: Ὁ γιατρός δηλώνει, μεθ' ὄρκου, ὅτι ὁ Γιάννης Κυπριώτης ἔχει πληγὴ στὸ ἄνω

σα Χρῦσας Μαλτέζου, Νοτάριος ἀρ.69, Κω/νος Φατσέας, Βιβλίο ἐτῶν 1755-57: φ3' (3-9/9/1755), φ3'-4' (10/9), φ13'-14' (19/10), φ19'-20' (17/11), φ20' (18/11), φ22'-23' (21/11), φ24' (27/11). Στόν ἴδιο συμβολαιογράφο τὸ 1757 ἀπὸ τόν Ἰανουάριο μέχρι καί τόν Ἀπρίλιο δανεῖζει 13 φορές!

⁶⁷ Ν. Σ. ΚΑΛΟΥΤΣΗ, «Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Κυθέρων», ΔΙΕΕ, τ.2 (1885), 635-639. Πρβλ. Σ.Α.Ε., 177.

⁶⁸ Τ.Α.Κ. Αἰθουσα Χρῦσας Μαλτέζου, Νοτάριος, ἀρ.75, Δράκος Μορίζος, βιβλ. ἐτῶν 1780-1784, φ63^ν.

⁶⁹ Τ.Α.Κ., ὅ.π., νοτάριος Δράκος Μορίζος, βιβλ. ἐτῶν 1780-1784, φ35^ν.

⁷⁰ Τ.Α.Κ., ὅ.π., βιβλίο ἐτῶν 1778-80, φ56^ν.

⁷¹ Μέ τὴ βοήθεια τῆς κ. Ἑλ. Χάρου-Κορωναίου, ἡ ὁποία εἶχε τὴν εὐγένεια νά συνεχίσει τὴν ἔρευνα καί μετὰ τὴν ἀναχώρησή μου ἀπὸ τὰ Κύθηρα καί νά μοῦ δώσει τὴν εὐκαιρία νά ἐντοπίσω τὶς ἀξιόλογες αὐτὲς μαρτυρίες. Ἡ κ. Χάρου εἶναι ἀκόμη πιὸ ἀξιέπαινη γιατί -μὴ γνωρίζοντας ἱταλικά- μέ «δόσφρηση» ἐπιστημονικὴ «ἀρπάξε» τὸ ὄνομα Mormori ὅπου τὸ συνάντησε, ἔκανε φωτοαντίγραφα καί μοῦ τὰ ἔστειλε. Τὴν εὐχαριστοῦμαι καί πάλι: τὰ Κύθηρα, ἐγὼ καί, ἀπὸ μακριὰ, ὁ συμπατριώτης τῆς ἱατροφιλόσοφος καί ποιητῆς!

⁷² Τ.Α.Κ., Αἰθ. Μιχ. Πετρόχειλου, Ἀρχεῖοσ. 29, Σφρτάρι 5, φακ. 18, δέσμη δ', φ5' ἡ 7 (διπλὴ ἀρίθμηση).

μέρος της κεφαλής του και κινδυνεύει ή ζωή του (3/6/1781). "Όλο τό σημείωμα αυτό-γραφο τοῦ Μόρμορη.⁷³ Ἡ τρίτη: Ὁ Μόρμορης δηλώνει πῶς ἐπανεξέτασε τό πτώμα κάποιου στρατιωτικοῦ(;), τό ὁποῖο ἀργότερα ἔθαψε. Κατά τή γνώμη του ὁ θάνατος ὀφείλεται σέ πτώση «ἀπό ψηλά βουνά». Τό αὐτόγραφο σημείωμά του ἐντάσσεται σέ πρακτικό ἀνάκρισης γιά τόν τρόπο θανάτου τοῦ ἐνταφιασθέντος (8/6/1782).⁷⁴ Ἐπίσημο κατάστιχο. Αὐτά τά μικρά στιγμιότυπα προβάλλουν τήν ἐκτός «ρουτίνας» ζωή ἐνός γιατροῦ στά τότε Κύθηρα.

Ὁ ἀναγνώστης θά παρατήρησε ὅτι παραθέτω τίς πληροφορίες «καθ' ὕλην», δηλ. κατά θεματικές ἐνότητες καί ὄχι χρονολογικά. Ἐτοι μπορῶ τώρα νά μεταφέρω δύο ἤδη δημοσιευμένες πληροφορίες, γιά νά ὑπάρχουν ἐδῶ συγκεντρωμένες ὅλες οἱ μέχρι σήμερα γνωστές μαρτυρίες γιά τόν Μόρμορη. Ἡ πρώτη: Ὁ ἀδελφός τοῦ ποιητῆ, ὁ ἐπίσκοπος Κυθήρων Νικηφόρος, ἐξελέγη ἀρχιεπίσκοπος Φιλαδελφείας στή Βενετία τήν 31/7/1768. Ὁ Γεώργιος, μέ αἴτησή του πού κατετέθη στό *Magistrato alla Sanità*, στή Βενετία, τήν 23/12/1768, παρακαλεῖ νά τοῦ δοθεῖ ἄδεια νά συνοδεύσει τόν ἀδελφό του στήν ἐνθρόνισή του. Θά τόν ἀντικαταστήσει -στό διάστημα τῆς ἀπουσίας του- ἄλλος «*Professore*».⁷⁵ Ὅπως εἶναι γνωστό, ὁ Νικηφόρος δέν πῆγε στή Βενετία, ἄρα οὔτε καί ὁ Γεώργιος. Ἡ δεύτερη: Σέ βενετικό ἔγγραφο τοῦ 1778, πού εἶχε ἐπισημάνει ὁ Κ.Δ. Μέρτζιος, ἀναφέρεται ὅτι «ὁ ἐξοχώτατος δόκτωρ Μόρμορης» ἦταν παράνυμφος στό γάμο τῆς Παολίνας τοῦ Λεονάρδου Βιτζαμάνου, πού παντρεύτηκε τόν Γεώργιο Καλούτση, ποτέ Χριστοφόρου.⁷⁶

Καί θά ὁλοκληρώσω αὐτή τήν ἐνδεικτική παρουσίαση πληροφοριῶν, μέ κάποιες πού δείχνουν πῶς, κάποτε, διαχειριζόταν τά οἰκονομικά του. Ἡ πρώτη μνεία ἀφορᾷ σέ μιά ἀγαθοεργία του. Πρόκειται γιά ἐπισκευή ναοῦ καί καλλιέργεια χωραφιών πού ἀνήκαν στό ναό τοῦ Ἀγίου Γεωργίου στά Καμάρια, τοῦ χωριοῦ Ἀλεξανδράδες (27/4/1769): ...ὁ ἐξοχώτατος αὐθέντης Δοτῶρος Γεώργιος Μόρμορης ποτέ ἀφέντη Ἰουλίου, ὁ ὁποῖος φανερώ[ν]ει ὅτι τήν κάθε καλλιέργειαν καί ἐξωδιάν ὅπου δι' ἐβλάβαν τόν ἀποφάσισε ἐξ ἰδίας τὴν προαιρέσεως, νά κάμνη ὁ ρηθεῖς σ' Μόρμορης εἰς τὸν ναόν τὸν θαυματουργοῦ Ἀγίου Γεωργίου, εἰς τὰ Καμάρια, ὅστις ἐβρίσκεται εἰς κίνδυνον νά χαλάσῃ, τήν κάμνη διά νά ἔχῃ βοηθόν τόν Ἅγιον καί διά νά ἔχῃ χρέως ὁ κατὰ καιρῶν ἐφημέριος νά μνημονέβῃ αὐτόν καί τοὺς γονέους αὐτοῦ αἰωνίως...⁷⁷

Ὁ Γ. Μόρμορης -μεταξύ πολλῶν ἄλλων- δάνειζε συχνά χρήματα στὸν «ἀστό»(;) Νικόλαο Καλούτση-Μιχελάκη. Τά χρέη σημειώνονταν σέ πρόχειρες ἀποδείξεις, τίς ὁποῖες συγκεντρώνει, τόν Φεβρουάριο τοῦ 1782, ὁ Μόρμορης, καί τίς καταθέτει στό συμβολαιογράφο Δράκο Μοριζό, τοῦ ὁποίου ἦταν τακτικός πελάτης, γιά νά «νομιμοποιηθοῦν». Ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ἓνα ἀπὸ τά ἔγγραφα αὐτά, τὸ ὁποῖο ἀποκαλύπτει ὅτι δάνειζε καί ἡ γυναίκα τοῦ Μόρμορη. (Γράφει ὁ προαναφερθεῖς Ν. Καλούτσης-Μιχελάκης, στὸν ὁποῖο ὁ Μόρμορης εἶχε δανείσει συχνά μεγάλα ποσά -

⁷³ Ὁ.π., συρτάρι 3, φάκελος 18, δέση η', φ1' ἀπὸ μικρὸ κατάστιχο.

⁷⁴ Ὁ.π., συρτάρι 3, φάκελος 15, λυτὰ ἔγγραφα, φ2'.

⁷⁵ Σ.Α.Ε., 182, ὅπου -ἀπὸ παραδρομῆς- ἀναφέρεται ἡμερομηνία καταθέσεως τῆς αἰτήσεως 23/10/1768 ἀντὶ τῆς ὁρθῆς 23/12/1768. Βλ. ὁ.π., καί Πίν. 4. Τό ἔγγραφο αὐτὸ μοῦ παραχώρησε τότε ὁ Γ. Πλουμίδης.

⁷⁶ Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ, «Θωμᾶς Φλαγγίνης καί ὁ Μικρὸς Ἑλληνομνημῶν», *Πραγματεῖα τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τ.9, Ἀθῆναι 1939, 161. Περβλ. Σ.Α.Ε., 177.

⁷⁷ Τ.Α.Κ., Αἴθ. Χρύσας Μαλτέζου, νοτάριοις ἀρ.71α', Μάρκος Μπελέσης, βιβλ. ἐτῶν 1768-1774, φ17'.

εδώ τό ποσό εἶναι μᾶλλον μικρό -4/6/1772): Ὁμολογῶ ἐγὼ ὁ κάτωθι ὑπογεγραμμένος ὅτι ἐπερῆλαβα εἰς δανηκά γρόσηα ὀκτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχόντησα κυρά Ἑλενή, γυνὴ τοῦ αὐθέντη Δοτόρου Γεωργίου Μόρμορη...⁷⁸ Βεβαίως ὁ Μόρμορης δὲν ἦταν ὁ μόνος πού δανείζεο. Ἀρχετοὶ ἦταν ἐκεῖνοι, πού μέ νόμιμο τόκο (ἀλλά ἀσφαλῶς κάποιοι καί μέ παράνομο πού δὲν μποροῦσε νά δηλωθεῖ ἐγγράφως) δάνειζαν ἄλλους πού βρισκο- νταν σέ ἀνάγκη.⁷⁹

Ἀξίζει νά δοῦμε καί κάποιες ἀγορές ἀκινήτων στίς ὁποῖες προέβη ὁ Μόρμορης. Τὴν 6/2/1775 (s.v. = m. V. 1776) ἀγοράζει ἀπὸ τὸν εὐλαβὴ ἱερομνήμονα (Reverendo Ieromnimo) πατὰ Σεβαστιανὸ Καλούτση τοῦ ποτέ σ' Τζουάνε τὸ πατρογονικὸ του κτῆμα στὴν περιοχὴ Ὁξω Κάμπος. Τὸ κτῆμα εἶναι μεγάλο, μέ φυτά, δέντρα, δυὸ πηγάδια ἀμπέλι καί ἐρείπια οἰκημάτων. Ἡ τιμὴ του: 70 χρυσὰ βενετικὰ τσεκίνα.⁸⁰ Μόλις δύο μῆνες ἀργότερα (9/4/1776), ὁ Μόρμορης ἀγοράζει ἄλλο κτῆμα. Τοῦ τὸ πουλάει ὁ σ' Δομένικος Λεβούνης ποτέ σ' Τζώρτζη καί πρόκειται πάλι γιὰ κτῆμα μέ δέντρα κτλ. σέ περιοχὴ πού ὀνομάζεται Βίλλα Ἀλεξανδράδες (nella Villa Alessandrades). Ἡ τιμὴ του: 43 χρυσὰ βενετικὰ τσεκίνα.⁸¹ Τὴν 25/5/1779 ὁ Μόρμορης ἀγοράζει ἓνα σπί- τι στοῦ Κάστρο ἀπὸ τὸν αἰδεσιμώτατο κύριο πρωτοσύγκελλο Ἀνδρέα Ἱερέα Στάη τοῦ σινιόρ Τζώρτζη. Τὸ σπίτι αὐτὸ -πού συνόρευε(;) μέ τὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Μόρμορη κι ἦταν σχεδὸν ὑπὸ κατάρρευση- τὸ εἶχε πουλήσει στὸν Στάη ἡ Αἰκατερίνη, χήρα τοῦ ποτέ πατὰ κυρ Γεωργίου Κασσιμάτη, μέ τιμὴ 25 γρόσια. Τὸ σπίτι αὐτὸ ὅμως ἦταν ὑποθηκευμένο γιὰ χρέη 8 γροσ. πού ὀφειλε ἡ Αἰκατερίνη στὸν Γ. Μόρμορη. Τώρα, ὁ τελευταῖος καταβάλλει 17 γρόσια ἀσημένια τούρκικα στὸν Στάη καί ἀγοράζει τὸ σπί- τι.⁸² Ἀλλὰ καί ἀπὸ εὐγενεῖς κόμητες ἀγόραζε ὁ Μόρμορης. Τὴν 28/3/1781: ὁ ἐξοχό- τατος κύριος ντετορος Γεώργιος Μόρμορης ποτέ ἀφέντη Ἰουλίῳ καί... ὁ εὐγενέ- στατος αὐθέντης Κόνται Χριστόδουλος Παουλήνης, κάμνοντας ὅς ἐπῆτροπος τοῦ ἀφεντη Κόνται Τζώρτζη Παουλήνη, ὁποῦ ἦναι ἐπῆτροπος τοῦ ἀφεντη Κόνται Μάρ- κου Παουλήνη, ὅλλα ἀδελφῶ καὶ πεδῶν τοῦ ποτέ ἀφεντη Κόνται Κονσταντίνου συμφωνοῦν νά πουληθεῖ ἓνα ἀμπέλι μέ χωράφι (ὑποστατικὸ) στοῦ χωριὸ Δρυμῶνας Ἀγοραστὴς εἶναι ὁ Γ. Μόρμορης.⁸³

Κάπως ἔτσι, ἐνδεικτικὰ, ἔδρασε ἐπαγγελματικὰ καί οἰκονομικὰ ὁ Μόρμορης. Στοιχεῖα ἀπ' τὸ κεφάλαιο αὐτὸ θά ἐντάξω στοῦ ἐπόμενου, πού ἀφορᾷ στὴν προσωπι- κότητά του. Ἐδῶ θά «κλείσω» μέ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Ἡ τελευταία μνεῖα πού συ- νάντησα γι' αὐτόν σέ νοταριακά (ἢ ἄλλα) κατὰστιχα εἶναι τῆς 12/9/90.⁸⁴ Περίπου δύο μῆνες ἀργότερα πέθανε. Ἄρα δροῦσε καί εἶχε «σῶας τὰς φρένας» σχεδόν(;) μέχρι τὸν θάνατό του. Τὴν ἐπίσημη ἀναφορὰ τοῦ θανάτου του στὰ Ἐνοριακά Κατὰστιχα εἶχα ἐντοπίσει ἤδη τὸ 1996.⁸⁵ Ἡ μνεῖα ἔχει ὥς ἐξῆς:

⁷⁸ Ὁ.π., νοτάριος Δράκος Μορίζος, βιβλ. ἐτ. 1780-1784, φ119'.

⁷⁹ Βλ., π.χ., ὁ.π. (Δρ. Μορίζος), βιβλ. ἐτῶν 1766-1769, ὅπου πάμπολλες τέτοιες πληροφορίες (πε- ρὶ νομίμων δανείων, βεβαίως).

⁸⁰ Ὁ.π., βιβλ. ἐτ. 1775-1776, φ13'-14'.

⁸¹ Ὁ.π., φ32^ν.

⁸² Ὁ.π., βιβλ. ἐτῶν 1778-1780, φ71'.

⁸³ Ὁ.π., βιβλ. ἐτῶν 1780-1784, φ30'.

⁸⁴ Ὁ.π., βιβλ. ἐτῶν 1787-1790, φ177'. Στὸ φύλλο αὐτοῦ

τὸ ὄνομα τοῦ Μόρμορη δὲν ἐμφανίζεται λόγω φθορᾶς ἀναφέρεται στοῦ Εὐρετήριο τοῦ Καταστί- χου μέ τὰ ἀντισυμβαλλόμενα μέρη. Ἡ προ-τελευταία «παρουσία» του εἶναι τῆς 9/6/1790 (ὁ.π., φ135').

⁸⁵ Τότε ἦμουν γιὰ διακοπές μέ τὴν οἰκογένειά μου στὰ Κύθηρα. Μιά μέρα (τὴν 30/8/1996) μπόρεσα νά πάω γιὰ τρεῖς ὥρες στὰ Ἀρχεῖα. Ἐκεῖ ἐντόπισα τὴν ἡμερομηνία θανάτου του, ὡλλά καί ἄλλα στοι- χεῖα, πού τώρα κατέστησαν ἀχρηστά, ἀφοῦ στοῦ με- ταξὺ ἐξεδόθη ὁ τόμος ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ... (ὁ.π.), ὅπου

1790. Νοεμβρίου 9 (;). Τήν σή[μερον]/ επέρασε ἀπο τούτην τη[ν] προ/ σκερον ζί-
σι εἰς τήν αἰόνην καί/ πανεφρόσινον ο ἐκλαμπρότατος αφεντης/ σινιορ δοτόρος Γε-
όργιος Μόρμορις καί εθά/πι εἰς τό ναόν του Παντοκράτορος Χριστου, εἰς τήν/ ἀρ-
κλαν τους· και αἰονία του υ μνίμι.⁸⁶

3. Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ

Ὁ Γ. Μόρμορης εἶχε ἀπό νέος ἔφεση γιά γνώση. Ὅπως εἶδαμε, ὁλοκλήρωσε κα-
νονικά τίς σπουδές του ὡς ἱατροφιλόσοφος στό Πανεπιστήμιο τῆς Πάντοβας καί
παίρνει τά δύο διδακτορικά διπλώματα. Παράλληλα ἔδειξε ἐνδιαφέρον γιά τή λο-
γοτεχνία καί ἰδιαίτερα γιά τό θέατρο. Ἐπιλέγει ὡς πρώτη του λογοτεχνική προσπά-
θεια τή μετάφραση ἐνός κορυφαίου θεατρικοῦ ἔργου τῆς ὀψιμης ἰταλικῆς Ἀναγέν-
νησης, τοῦ *Aminta* τοῦ Tasso. Εἶχε ἐπίσης τήν πρόθεση νά συνεχίσει τίς μεταφραστι-
κές του προσπάθειες γιά νά κάνει γνωστά στήν Ἑλλάδα καί ἄλλα ἀριστουργήματα
τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πνεύματος. Γράφει:

Κι ἐγὼ σᾶς τάζω, βέβαια, ἀνίσως σᾶς ἀρέσει
ὁ κόπος μου, πού πρῶτος εἶν', καί κάθε εἰς παῖνέσει,
νά βάλω κάθε μου σπουδή, τόν κόπο πλιό μεγάλο,
συχνά συχνά νά ἔχετε χαρτί καινούριο ἄλλο.
Ἀπό τά πλιά' μορφα χαρτιά, πού στή Φραγκιά παῖνουσι
οἱ ποιητάδες οἱ σοφοί καί ὅλοι π' ἀγροικοῦσι.

(Προσφώνηση 35-40)

Δέν γνωρίζουμε ἂν συνέχισε τίς λογοτεχνικές του ἐνασχολήσεις, πάντως δέν ἐκδό-
θηκε κάτι δικό του καί -ὅπως γράψαμε- ἡ ἀπτήρηση τῆς μετάφρασης του θά ἦταν μέ-
τρια, ἀφοῦ δέν σημειώθηκε κάποια ἐπανεκδόση. Ἀλλά γιά τή σημασία τῆς μετάφρα-
σης αὐτῆς, θά μιλήσουμε ἀργότερα, μέ ἄλλη εὐκαιρία.

Τρεῖς «θολές» μαρτυρίες σώζονται καί σχετίζονται μέ τήν εὐρύτερη μόρφωσή του
καί μέ τήν «ἀκτινοβολία» τοῦ ὀνόματός του:

1) Ὁ Κυθήριος λόγιος Σοφοκλῆς Καλούτσης (γενν. 1816) ἀλληλογραφοῦσε μέ
τόν Π. Χιώτη καί τοῦ ἔστειλε πληροφορίες γιά ἱστορικά καί ἄλλα περί Κυθήρων θέ-
ματα. Ἐνα τέτοιο σημείωμά του δημοσιεύει ὁ Π.Α. Ζώης.⁸⁷ Μεταξύ ἄλλων γράφει
ὅτι σώζεται στήν οἰκογένεια Μόρμορη «Ἐπίγραμμα Ἑλληνο-Λατινικόν, ποιηθέν
καθ' ἦν ἐποχήν ἐστέφη ὡς διδάκτωρ καί ἀφιερωθέν τῷ Σημων [sic] Μαρούτζη, ἐκ
τῶν Ἐπιφανῶν Οἰκογενειῶν τῶν καταφυγουσῶν εἰς Ἑνετίαν, ἦτον δέ ὁ Μαικήνας
τοῦ Γ. Μόρμορη. Τό ἐπίγραμμα τοῦτο εἰς πίνακα ἐκ σανίδων σώζεται, καίτοι ὑπό τοῦ
χρόνου διεφθαρμένον, παρὰ τῇ οἰκογενείᾳ Μόρμορη». Καί λίγο παρακάτω: «Ἀντί-
γραφον τοῦ Ἐπιγράμματος/ Εἰς τήν Ἱατροφιλόσοφον Δαφνηφορίαν/ τοῦ Ἐξοχατοῦ

ἀναφέρονται καί ὅσα στοιχεῖα τότε εἶχα βρεῖ.

⁸⁶ Τ.Α.Κ., Ἑνοριακά, Ναός Παντοκράτορος, δ',
β' μέρος τῆς δέσμης (θάνατοι), φ9'.

⁸⁷ Π. Α. ΖΩΗ, ὁ.π., 103-104. Τό σημείωμα ἀνῆκε

στόν Λεωνίδα Ζώη, στόν ὁποῖον εἶχε παραδοθεῖ
μέρος(;) τῶν σημειώσεων τοῦ Χιώτη. Ὁ Πανα-
γιώτης προφανῶς τό ἐνετόπισε στή βιβλιοθήκη
τοῦ πατέρα του.

Κυρίου Γεωργίου Μόρμορη/ Ἀφιερωθέν/ τῷ Ἐκλαμπροτάτῳ Κυρίῳ/ Σημων...[sic] Μαρουτῆ/ Εὐγενεστάτῳ». Ἀκολουθεῖ ἡ δημοσίευση τῶν δύο ἐπιγραμμάτων (τὸ ἀρχ. ἑλληνικὸ 7 στίχοι, τὸ λατινικὸ 8 στίχοι).

Ὅπως ἔχω ἤδη σημειώσει, τίς παραπάνω πληροφορίες ἐγνώριζα πρὶν ἀπὸ τὸ δημοσίευμα τοῦ Π.Α. Ζῶη καὶ εἶχα ἀναφερθεῖ σ' αὐτές. Μοῦ τίς εἶχε παραχωρήσει σέ σχετικὴ ἐπιστολὴ του ὁ Μ. Πετρόχειλος.⁸⁸ Ὅπως παραπάνω γράψαμε⁸⁹, κάτω ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ ἐπίγραμμα ὑπάρχουν -σάν ὑπογραφή- τὰ ἀρχικά Α.Σ. Κάτω ἀπὸ τὸ λατινικὸ δὲν ὑπάρχει ἐνδειξη ὑπογραφῆς. Μήπως ὁ Μόρμορης ἔγραψε τὸ λατινικὸ καὶ ὁ Α.Σ. τὸ μετέφρασε ἑλληνικά; Ἐνας Διδάκτωρ Φιλοσοφίας καὶ Ἱατρικῆς τῆς Πάντοβα, ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, γνώριζε σίγουρα λατινικά. Ἀλλὰ καὶ τὰ νέα ἑλληνικά του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ αὐτόγραφα σημειώματά του πού ἐντοπίσαμε στὰ Ἀρχεῖα, εἶναι ἑλληνικά μορφωμένου καὶ ὡς πρὸς τὴ γλώσσα αὐτῇ. Δὲν διαπιστώνουμε σχεδὸν κανένα ὀρθογραφικὸ λάθος, γεγονὸς ἰδιαίτερα ἀσυνήθιστο γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Καὶ ὁ ἀδελφός του, ὁ ἐπίσκοπος Νικηφόρος, ἦταν βέβαια μορφωμένο -καὶ μέ ἑλληνικὴ παιδεία- ἄτομο. Ἴσως ὁ Γεώργιος νὰ εἶχε στέρρες γλωσσικὲς βάσεις ἀπὸ ἀνώτερης μόρφωσης ἐκκλησιαστικὸς κύκλος τῶν Κυθήρων. Ἴσως νὰ τίς διεύρυνε κατὰ τὴ διάρκεια τῶν σπουδῶν του στὴν Πάντοβα. Ἀξίζει ἐπίσης νὰ προσθέσουμε ὅτι στὴν μετάφραση τοῦ Ἀμύντα ὑπάρχουν καὶ ἀρκετὰ λόγια γλωσσικά στοιχεῖα πού προδίδουν βαθύτερη γνώση τῆς ἑλληνικῆς.

2) Στὸ ἴδιο δημοσίευμα τοῦ Π.Α. Ζῶη, μεταφέρεται νέα πληροφορία ἀπὸ τὸ ἴδιο σημείωμα τοῦ Σοφ. Καλούτση:⁹⁰ «Ἐσώζετο μεταξὺ τῶν ἐγγράφων του [τοῦ Γ. Μόρμορη] ἐν ἰδιόχειρον ἐγγράφων του, ὅπερ κατόπιν ἀπωλέσθη, εἶχε δὲ ὡς ἑξῆς:

I sette Savj del Levante

ἦποντο [sic] τὰ ὀνόματα:

Scordilli di Corfù

Zulati » »

Sicuro di Zante

Giorg. Mormori di Cerigo

Τρία ἕτερα ὀνόματα ἦσαν -τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει, τὰ ἕτερα ἐκ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους».

Τὸ ἔγγραφο ἦταν «ἰδιόχειρον», δηλ. γραμμένο μὲ τὸ χέρι τοῦ Μόρμορη; Τὸ εἶχε ἀντιγράψει ἀπὸ κάπου; Ἀπὸ ποῦ; Εἶναι σαφές ὅτι ὅταν γράφει τὸ σημείωμα ὁ Καλούτσης, τὸ ἔγγραφο αὐτὸ εἶχε χαθεῖ. Ἄρα ἀναφέρει ἀπὸ μνήμης, ὅτι θυμᾶται. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν μνημονεύει τὰ ὀνόματα τῶν τριῶν τελευταίων ἀπὸ τοὺς «ἑπτὰ σοφοὺς τῆς Ἀνατολῆς», οὔτε βαπτιστικὸ τῶν ἄλλων. Γι' αὐτὸ παρατηροῦμε ὅτι κάνει καὶ κάποιον λάθος (βλ. παρακάτω). Ἄς ἐξετάσουμε ποιὸι κρύβονται κάτω ἀπὸ τὰ ὀνόματα πού διέσωσε ὁ Σοφ. Καλούτσης. Προφανῶς πρόκειται γιὰ πρόσωπα σύγχρονα (ἢ περίπου) τοῦ Γ. Μόρμορη, διότι ὅταν ἀναγράφεται «I sette Savj del Levante» μὲ τέταρτο στὴ σειρά τὸν Μόρμορη, νομίζω πὼς κάτι τέτοιο νοεῖται. Κι ὅπως θὰ δοῦμε, ἔτσι εἶναι. (Ὑπενθυμίζω ὅτι πρὶν ἀπὸ τὸν Π.Α. Ζῶη, τὴν πληροφορία περὶ

⁸⁸ Σ.Α.Ε., 176. Ὁ Μ. Πετρόχειλος στὴν ἴδια ἐπιστολῇ του μοῦ ἐξηγεῖ ὅτι ἀντέγραψε τίς σημειώσεις τοῦ Σ. Καλούτση ἀπὸ τὰ χαρτιά τοῦ Α.Χ. Ζῶη.

⁸⁹ Βλ. ἐδῶ, 16-17.

⁹⁰ Π. Α. ΖΩΗ, ὅ.π., 104.

ἐνταῆς τοῦ Μόρμορη στοὺς ἐπτά σοφοὺς τῆς Ἀνατολῆς μεταφέρει ὁ Π. Χιώτης,⁹¹ ὁ ὁποῖος παρέλαβε τίς σημειώσεις τοῦ Καλοῦτση, πού «ἔφτασαν» ἀργότερα στὸν Α.Χ. Ζῶη καὶ ἐν συνεχείᾳ στὸν γιό του Π. Α. Ζῶη.

Ὁ Κερκυραῖος Σκορδῖλης εἶναι ὁ Σπυριδῶν Σκορδῖλης, ὁ ὁποῖος ἐγγράφεται φοιτητῆς τῆς Νομικῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πάντοβα τὸ 1749.⁹² Ὁ Π. Χιώτης γράφει γι' αὐτόν: «Κερκυραῖος εὐγενῆς νομικός ἐν Παταυῖᾳ, συνεσχέτισθη μετὰ σοφῶν καὶ ἐπιφανῶν Βενετῶν. Ἐπωνυμειότῳ δὲ Παλατσουόλ καὶ ἀπεβίωσεν ἐν Βενετίᾳ τῷ 1798. Ἐξέδωκεν: Orazione, [.....] καὶ ἄλλα».⁹³

Ὁ Τζουλάτης (ἢ Τσουλάτης) δὲν εἶναι Κερκυραῖος, ἀλλὰ Κεφαλονίτης ἀπ' τὸ Ληξούρι. Πρόκειται γιὰ τὸν Ἀγγελό-Ἀναστάσιο Τζουλάτη (1732-1798) διαπρεπῆ γιὰ τὴν ἐποχῆς πού σπούδασε στὴν Πάντοβα καὶ ἔδρασε στὸ Λιβόρνο, τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴ Μπολόνια καὶ τὴν Κεφαλονιά. Ἐγραψε ἀρκετὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα στὰ ἰταλικά.⁹⁴

Ὅσο γιὰ τὸν Ζακυνθινὸ Σιγούρο, δὲν μπόρεσα μέ βεβαιότητα νὰ ἐντοπίσω γιὰ ποιοὺ πρόσωπο πρόκειται. Ἀπ' τοὺς Σιγούρους πού ἀναφέρει ὁ Α.Χ. Ζῶης ἀξιοσημεῖωτοι εἶναι ὡς «ὑποψήφιοι» γιὰ τὴν ταῦτιση μέ τὸν Σιγούρο τοῦ σημειώματος Μόρμορη: ὁ Ἐκτωρ⁹⁵ πού σπούδασε στὴν Ἰταλία καὶ ἔγραψε σαπφικὲς ὠδὲς τὸ 1708 καὶ ὁ Ἀνδρέας ἢ Κολονὰς Σιγούρος (1665-1747) «φιλόλογος καὶ θεολόγος δεινός».⁹⁶

Ποιὸς συνέταξε τὸν κατάλογο; Ποιὸς ἔχρισε τοὺς «ἐπτά σοφοὺς τῆς Ἀνατολῆς»; Ποιὰν ἀτήχηση εἶχε -ἐάν εἶχε- εὐρύτερα ἢ ἀξιολόγησι αὐτῇ; Ἄγνοῦ. Πάντως, ἀπὸ ὅσο ξέρω, αὐτὴ ἡ «λίστα τῶν σοφῶν» δὲν εἶναι γνωστὴ ἀπὸ ἄλλη πηγὴ. Ἴσως κάποιος λόγιος ἀνέφερε τὰ ὀνόματα τῶν «σοφῶν» σὲ μιὰ ἀπὸ τίς ἰταλικὲς Ἀκαδημίες καί, κατὰ κάποιον τρόπο, διαδόθηκε ἡ ἀποψὴ του σὲ κύκλους μορφωμένων ἀτόμων. Ἴσως καὶ νὰ ἔχει δημοσιεῦθαι ἡ ἀποψη αὐτὴ σὲ ἰταλικὸ φυλλάδιο ἢ βιβλίον. Σίγουρα κάποια ἀναγνώριση δείχνει νὰ κρύβεται, δεδομένου ὅτι οἱ ἀναφερόμενοι ἦταν, ὅχι βέβαια «σοφοί», ἀλλὰ ἀνθρώποι εὐρύτερης μόρφωσης καὶ μερικοὶ σημαντικὲς προσωπικότητες, γιὰ τὴν ἐποχὴ τους.

3) Στὸ ἴδιο ἄρθρο τοῦ ὁ Π.Α. Ζῶης σημειώνει τὴ (γνωστὴ σὲ μένα ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ Πετρόχειλου) ὑπαρξὴ τῆς προσωπογραφίας τοῦ Γ. Μόρμορη. Φωτογραφία τῆς δημοσίευσας στὸ παλαιότερο μελέτημά μου καὶ τὴν ξαναδημοσιεῦω ἐδῶ (βλ. Πίν. 2). Πρόκειται γιὰ προσωπογραφία ἐντελῶς δυτικῆς τεχνοτροπίας. Λάδι σὲ χαλκὸ. Σχήμα ὠοειδές, διαστάσεις: 16,7 ἐκ. ὕψος-14,2 ἐκ. πλάτος (στὰ «κεντρικά» σημεία τοῦ ὕψους καὶ τοῦ πλάτους).⁹⁷ Στὸ ζωγραφισμένο πλαίσιο πού περικλείει τὴν προσω-

⁹¹ Π. ΧΙΩΤΟΥ, *Ἱστορικά Ἀπομνημονεύματα Ἑλλαντῶν...*, Νέα ἔκδοσις συμπληρωμένη, Βιβλιοπωλεῖο Διον. Νότη Καραβία, τ.7, Ἀθήνα 1981, 141.

⁹² Γ.Σ. ΠΛΟΥΜΙΑΔΗ, «Αἱ πράξεις ἐγγράφης...», ὁ.π., (Μέρος Β' Legisti 1591-1809), *ΕΕΒΣ* τ.ΛΗ' (1971), 159, ἀρ. 1636.

⁹³ Π. ΧΙΩΤΟΥ, ὁ.π., 195.

⁹⁴ Βλ. Ἡλ. ΤΣΙΤΣΕΛΗ, *Κεφαλληνιακὰ Σύμμικτα...*, τ. Α', Ἀθήναι 1904, 621-625. Βλ. καὶ Π. ΧΙΩΤΟΥ, ὁ.π., τ. 6, Ἀθήνα 1980, 429-430.

⁹⁵ Λεωνίδα Χ. ΖΩΗ, *Λεξικὸν Ἱστορικὸν καὶ Λα-*

ογραφικὸν Ζακύνθου, τ. Α', Μέρος Δεύτερον, Ἀθήναι χ.χρ., 587, ὅπου ἀπὸ παραδρομῆς σημειώνει «σπουδάσας ἐν Βεν[ετίᾳ]». Ἡ Βενετία δὲν διέθετε Πανεπιστήμιο καὶ στὴν Πάντοβα (κατὰ τοὺς καταλόγους τοῦ Γ. Σ. ΠΛΟΥΜΙΑΔΗ, ὁ.π.) δὲν ἐμφανίζεται φοιτητῆς μέ τὸ ὄνομα αὐτό. Μήπως ἐννοεῖ ὅτι σπούδασε στὴ Φλαγγίνειο;

⁹⁶ Α. Χ. ΖΩΗ, ὁ.π. Γιὰ τοὺς δύο αὐτοὺς Σιγούρους βλ. καὶ Π. ΧΙΩΤΟΥ, ὁ.π., τ. 7, 209 καὶ 212.

⁹⁷ Ἡ προσωπογραφία σώζεται στὴν οἰκογένεια τοῦ ἱατροῦ Ἑμμανουήλ Στ. Μόρμορη, ἀπόγονου τοῦ ποιητῆ, στὴν Ἀθήνα.

πογραφία είναι γραμμένο ΓΕΩΡΓ(ΙΟΣ) ΜΟΡΜΟΡΗΣ ΙΑΤΡΟΦΙΛΟΣΟΦ(ΟΣ) ΑΚΑΔΕΜΙ(ΑΣ) ΦΛΟΡ(ΕΝΤΙΑΣ) ΕΤΩΝ Ν [sic]. Το έργο ζωγραφίστηκε προφανώς στα Κύθηρα, όπου διέμενε τότε ο Μόρμορς (αφού απεικονίζεται σε ηλικία 50 ετών, το έργο δημιουργήθηκε το 1770) είτε από Ευρωπαίο καλλιτέχνη είτε από Έλληνα Κυθήριο ή άλλον Έπανήσιο(;) που είχε σπουδάσει στην Ίταλία. Νομίζω ότι είναι ένα «δυνατό» έργο με μεγάλη έκφραστικότητα. Στη βάση του ζωγραφισμένου παισίου που προανέφερα απεικονίζεται το οικόσημο της οικογένειας Μόρμορς: ένα ψάρι (ή μουρμούρα;) και τρία αστέρια. Η ελληνικά γραμμένη επιγραφή δείχνει να συνηγορεί υπέρ ενός Έλληνα καλλιτέχνη, δέν αποκλείεται, ωστόσο, και ένας ξένος να μιμήθηκε ζωγραφικά την ελληνική γραφή, αντιγράφοντας το κείμενο που είχε πρό οφθαλμών. Κι εκείνο το ΑΚΑΔΕΜΙΑΣ, μήπως προδίδει ότι ήταν ξένος και σκεφτόταν το *Accademia*; Η Έλληνας που αγνοούσε τη λέξη Άκαδημία και ήξερε μόνο την Ιταλική αντίστοιχέ της που εξελλήνισε; Το ότι λείπει από το Ν ο τόνος (Ν΄) που δηλώνει ότι πρόκειται περί αριθμού, δείχνει επίσης ότι τα ελληνικά του ζωγράφου δέν ήταν άψογα.

Πολύ ενδιαφέρουσα, γιά την προσωπικότητα του Μόρμορς, είναι ή πληροφορία πού τον εμφανίζει ως μέλος μιās Άκαδημίας της Φλωρεντίας. Τό ότι άνηκε σ΄ έναν τέτοιο πνευματικό σύλλογο, δείχνει ότι ή μόρφωσή του και ή όποια άξία του είχαν αναγνωρισθεί από κάποιους κύκλους λογίων. Δυό έρωτήματα προβάλλουν: α΄) Ποιάς Φλωρεντινής Άκαδημίας ήταν μέλος; Και β΄) Πώς ήταν δυνατόν να είναι μέλος της, αφού διέμενε στα Κύθηρα, ως δημόσιος γιατρός; (Ένα ταξίδι άπ΄ τά Κύθηρα στή Φλωρεντία τότε δέν ήταν καθόλου εύκολο και οί βενετικές Άρχές δυσκολότατα χορηγοΰσαν άδεια στους κρατικούς ύπαλλήλους).

Τήν εποχή εκείνη μία ήταν ή διάσημη σ΄ όλη τήν Εϋρώπη Φλωρεντινή Άκαδημία, ή *Accademia della Crusca* μέ τό πρωτοποριακό «Λεξικό» της (ύπόδειγμα γιά άλλες ευρωπαϊκές χώρες) και πληθος άλλες δραστηριότητες.⁹⁸ Υπήρχαν ωστόσο, και άλλες ήσσονος ενδιαφέροντος Άκαδημίες. Πώς βρέθηκε στή Φλωρεντία ο Μόρμορς; Η μόνη άπάντηση -άν όντως επισκέφθηκε ποτέ τήν πόλη αυτή- είναι τό ότι πήγε μετά τίς σπουδές του στήν Πάντοβα, πρίν επιστρέψει στα Κύθηρα. Τότε όμως θά ήταν πολύ νέος γιά Άκαδημαϊκός. Έχω τή γνώμη ότι ο Μόρμορς ήταν μέλος *corrispondente* (ας πούμε: άντεπιστέλλον μέλος). Ίσως είχε αποκτήσει νεότερος κάποια σχέση μέ φίλους πού άργότερα έγιναν Άκαδημαϊκοί κι αυτοί τον πρότειναν. Μέ τήν ιδιότητα του «άντεπιστέλλοντος μέλους» (ό θεσμός αυτός ύπήρχε σέ Ιταλικές Άκαδημίες - και στήν *Crusca*) νομίζω ότι έμηνεύεται λογικά ή «παρουσία» του Μόρμορς σέ Φλωρεντινή Άκαδημία είτε ήταν αυτή ή *Crusca* (άκρως τιμητικό) είτε κάποια άλλη. Έτσι, κι από τήν κατεύθυνση αυτή, βλέπουμε ότι ή προσωπικότητα του Μόρμορς είχε μιá κάποια άκτινοβολία και σέ Ιταλικούς πνευματικούς κύκλους.

Στά Κύθηρα βέβαια ήταν ένα άπ΄ τά έντελώς «πρώτα όνόματα» του τόπου. Η «εύγένεια» της καταγωγής του (ή όποία μόλις συνδυάστηκε μέ οικονομική ευμάρεια,

⁹⁸ Μελέτησα τό κλασσικό πεντάτομο έργο του Michele MAYLANDER, *Storia delle Accademie d' Italia*, Bologna 1926-1930 και συγχέντρωνα πληροφορίες γιά τίς Φλωρεντινές Άκαδημίες

πού ύπήρχαν τήν εποχή της άκμης του Μόρμορς. Άλλά, βέβαια, είναι αδύνατη ή ταύτιση κάποιας φλωρεντινής Άκαδημίας μέ εκείνην, της όποίας μέλος ήταν ο Μόρμορς.

ἀπέκτησε ξανά την παλαιά της αἴγλη), τό γεγονόςός ὅτι ἦταν ἓνας ἀπ' τοὺς ὀλιγάριθμους ὑψηλῆς μορφώσεως πολίτες, φέρων τόν τίτλο τοῦ διπλοῦ διδάκτορος καί Ἀκαδημαϊκοῦ καί γενικά οἱ πολύπλευρες δραστηριότητές του τοῦ χάρισαν τή γενική ἀναγνώριση στό νησί.⁹⁹

⁹⁹ Μέ δική μου παρότρυνση ἔχουν γραφεῖ δύο, ἀνέκδοτες, μεταφράσεις τοῦ *Aminta* τοῦ Tasso (καί οἱ δύο περί τό 1999-2000). Ἡ πρώτη εἶναι τῆς Παναγιώτας Μ. Χατζηγεωργίου. Ἐκπονήθηκε κατά τή διάρκεια μεταπτυχιακοῦ προγράμματος τῆς Νεοελληνικῆς Φιλολογίας καί ἀποσπάσματά της τυπώθηκαν στό ἄρθρο της «Torquato Tasso *Aminta*, ἡ ἑλληνική μετάφραση τοῦ ἔργου», *Τετράδια Νεοελληνικῆς Φιλολογίας*, Περιοδική Ἐκδοση Ἐπιστημονικοῦ Προβληματισμοῦ, τεῦχος 4, Ἀθήνα, Φεβρουάριος 2002, 48-57. Ἡ δεύτερη ἦταν σεμιναριακή ἐργασία πού

ἀνέθεσα, στήν τότε ἐπί πτυχίῳ φοιτήτρια Φωτεινή Δημάρη (1999).

Σέ σύγκριση τῆς μετάφρασης τοῦ Μόρμορη μέ τόν *Aminta* τοῦ Tasso ἔχει προβεῖ, μέ ὕλικο πού τῆς παραχώρησα, ἡ Εὐσεβία ΧΑΣΑΠΗ-ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ, Ἡ Ἑλληνική Μυθολογία στό Νεοελληνικό Δράμα, τ. Α', University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2002, 239-245 καί ἀναλυτικότερα- ὁ Παναγιώτης ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ, «Ὁ Ἀμύντας τοῦ Γεωργίου Μόρμορη καί τό πρότυπό του». *Παράβασις*, τ. 4, Ἀθήνα 2002, 253-271.

